ԵՐԱՍՏԱՆ

Տարեգրական Լուրեր

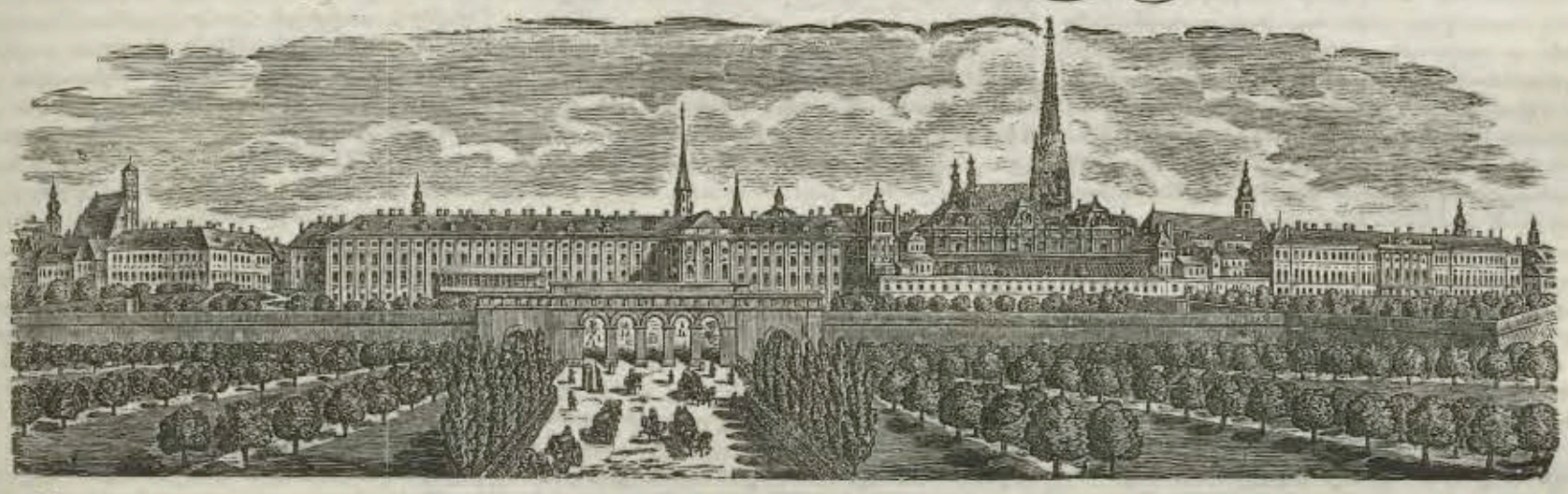

թիւ 12 — 23 (11) ՄԱՐՏ — 1852

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՈՏԱՐԱ. Մարիամեան նաւին դժբախտութիւնը։
ԳԱԼԻԱ. Պաշտօնական ցրդումը։ Օրինադիր ժողովին անդամները։ Պուրպոնեան ցեղերուն հաշտուելուն փոյթ։
ԱՆԳԼԻԱ. Խորհրդանոցի խնայեր։ Ընտրութիւնը։ Իրանոս։ Բարկայ ոգի հրատարակեն ուղղափառութիւնը։
ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Պրուսի կողմեն մեծի ժողովին հրաւեր։
ՀԻՆԴՈՍԹԱՆ. Գոգդիոյի հետ եղած գործութիւնն վերջանալու համար։ Երկրին վիճակը։ Գոգդիոյի նախարարին մահը։
ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Պալատնէրը փոփոխութիւն։ Երիտասարդաց ընդ։
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ. Մինչ թագի խնդրին մահը։
ՊԵՆԵՏԻԱԼՈՒԹԻՒՆ։
ՍԻՍԻԹԻՆԱԿԱՆՔ. ԱՅԺԻԱՅՈՒՆ. Խորհրդանոցին ոգոյին ընդ փոյթ։ (Հարուստակութիւն։)
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ. Ռուսաստանի ուրոյ հարաւութիւնը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ. ՄԱՐՏԻ 22

ԼՈՒՍՈՅ Կին կոյսերը Վենետիկէն Ճամբայ ելած ատեն՝ ծովն այնպէս մրրկեալ էր, որ անոր իր Ճամբորդութիւնը ծովով յառաջ տանիլը վտանգաւոր կ'երեւար։ Ի վերայ այսր ամենայնի ինքնակալը տեղեկանալով որ վտանգը հեռու է, Մալամոգիլի ծերունի երդուեալին (Դաւահանդասի ու ծովերեցոյ տեղեակ նաւապետին) կարծեացը դէմ՝ հրաման տուաւ որ նաւահանգստին մէջ ժողոված Մարիամեան, Լուշիա, Վոլգան եւ Սէէմէօ-ին շոգենաւերը ճամբայ ելլեն, որոնց ինքն ալ Վոլգա շոգենաւով միացաւ։ Ա՛ս փոքր նաւ ասորմէ կայսեր հրամանին տակ ճամբայ ելաւ, եւ բոլոր նոյն գիշեր ալեայ բռնութեան դէմ կռուելով՝ հապճեղորդ օրն առաւաւտ ժամը Վին Իոզա նաւահանգիստին առջեւը հասաւ, բայց մրրկին ասասխութիւնը իսկ չտուաւ որ նաւերը ներս մտնեն։ Եւ որովհետեւ ալ թրեսաի կողմն երթալը կարելի չէր, կայսրը հրաման տուաւ որ Սամիեանցի քով Պորա նաւահանգիստը մտնեն, ուր ինք նաւէն ելելով դասնաքէն թրեսա եկաւ։ Բայց հոգին ըստ ուսութիւնը հինգ շաբաթներէն Մարիամեան շոգենաւն յարիւրակերով՝ անբաւ ոգիի ըրաւ։ Ա՛ներջէն եկած պաշտօնական լուրն նայելով՝ իրիկուան գէմ եղաւ որ մրրիկին առելն ասասկացեր է, Մարիամեան ալեաց կատաղութեան չինարով դիմանալ, ուզեր է եւ դաւնալ։ Ի՛նչուայ որ նոյն ատեն՝ ալիքներէն ծածկուելով՝ յանկարծակի ընկղմած ըլլայ։ Մէջը ընդ ամենը 64 հոգի կային, որոնց մէջն էր նաեւ սեբաստիայեան խորհրդոյ գահերէց Գիւլէք սիպտ հին օրերին։ Կայսրն ասոր ազգականներուն ընտանեացը թոշակ պիտի կապէ։

ԳԱԼԻԱ

ՊԱՐԻԶ. Մարտի 9։ Հասարակապետութեան գահերէցը ըլլալ։ Պիզ օրենսդիր ժողովին գահերէց անուանեց։ — Նոյն օրը հրամարակ մ'ելաւ, որն որ սահմանադրութիւնն 14երորդ յոդուածին այն որոշումը կը հաստատէ, որով պաշտպանեալը, ծերակուտն եւ օրենսդիր ժողովին եւ սեբաստիայեան խորհրդեան անդամներուն, գիւղական ու ծովային զրոյցներուն պաշտօնականներուն, զաստաւորներուն եւ ուրիշ հրապարակական պաշտօնատեարք ելլելու ընելու պարտաւորեալ են։ Սահմանադրութիւնն որոշուած երդման ձեւն է. Սահմանադրութիւնն հնազանդութիւն, եւ դահիրեցին հաւատարմութիւն կ'երդնում։ Այն հրամարակը բացայայտ կ'որոշէ որ երդումը՝ հրապարակական պաշտօնի մը մէջ մտնելու համար անհրաժեշտ հարկաւոր է։ Եւ պէտք է որ երդումը՝ սահմանադրութեան մէջ հաստատուած ձեւով ու բառերով ըլլայ։ Այնպէս որ երդման միայ բան մ'ուզեցողները, մէկն բան փոխելը կամ դուրս ձգելը երդմանէ հրաժարիլս հաւասար է։ Եւ այս ամենայն՝ պաշտօնէ հրաժարում, յառաջ կը բերեն։ Լուդ. Դարբէնա բանս ըսաւ, կ'ըսէ Լոյտ լուսաբերը, որպէս զի զոպէ ան պաշտօնատէրներ՝ որոնք զանազան կոզմնակցութեանց կը վերաբերին եւ ընկերութեանց սրահներու մէջ իրենց կուսակցութեան հակառակորդ կը պարծին։

— Մարտի 8ին օրենսդիր ժողովին երեսփոխանութեան ընդհանուր քուէարկութիւնը ծանուցուեցաւ, Կորսիկա կղզւոյն ընտրութիւնն զատ, որուն կառավարութեան կողմն երկրին արդէն յայտնի էր։ Կառավարութեան հակառակորդ պատգամաւորը միայն ընտրուեցան, որոնց մէջն է Դաւենեան, հինգ քուէարկութիւն ալ նորէն պիտ'որ ըլլայ։ Երկու հարիւր յիսունմէկ պատգամաւորք ընտրուեցան, որոնք կառավարութիւնը ժողովական յանձնած էր։

— Պուրպոնեան երկու ցեղերուն միանալուն վրայ շատ կը խօսուի, մինչեւ կ'ըսուի որ թագաւորական երկու ցեղերը դաշինք մը գրած ըլլան, որն որ ջրա յոգուած ունենայ։ Ա. Նրէգպոնեան եւ շուշանով հիւսուած դրօշ ըլլայ։ Բ. Լուդ. Փիլիպպոսին 18 տարուան թագաւորութիւնն ընդունուի։ Գ. Նրմուրի դուքսը Գրաֆտորդի երդեալ Շամպոռի դքսին ցցելութիւն ընելու։ Դ. Շամպոռի կոմսը Դէբոմնդ կամ նէապոլիս՝ այրի թագաւորացն ցցելութեան երդեալ։

— Գլերմոնդէն գրուած թղթի մը կ'ըսէ թէ Օրլէանի իշխանները մինչեւ հիմակ անոր հանոյ գրաւորի չգացին, որպէս զի իրենց վրայ չխառնի որ իրենց առաջնորդները գրաւուելէն եաքը՝ սակրաւորացն առ լուսս ընելու։ Արենք միայն պատշաճ առիթի մը կը սպասեն։ Կրնայ ըլլալ որ Օմանի դքսին մօտերս գալուստ հնարուի գալն ու անկէց անմիջապէս Մեկան երթալն առ պատճառաւ ըլլայ։

ՌՈՒՍԻԱ

ԼՈՒՍՈՒՆ, Մարտի 15։ Ամսոյս Լուսոյ Տերպի ատենակալաց խորհրդեան մէջ ծանոյց որ առանց երկրին հաւանութեան՝ պատգամաւորեան մնալը (այս ինքն երկրին ապրանքն ու վաճառականութիւնը պաշտպանելու մտքով՝ հինգակ անմաքս եղած ցորենին վրայ գրուիլ ուզուած մաքսը) չեմկնալ իրրեւ օրինակիր առաջարկութիւն։ Պէտ առ պատասխանով գոհ մնալ եւ հայցուց թէ ինչու կառավարութիւնն իր միտքը բացայայտ չըսէր։ Պատասխանեցաւ պահանջեց որ պատգամաւորաց ժողովը յուծուի։

— Լոնտոն, Մարտի 13։ Եղեկուան պատգամաւորաց խորհրդեան մէջ Պր. Քոդրէն ծանոյց որ ինք Մարտի 23ին՝ խորհրդանոցը ժամակիր պիտ'որ ընէ Ամստրիայի եւ Անգղիայի կառավարութեանց մէջ քաղաքական փոխառութեանց նկատմամբ եղած թղթակցութեան եւ Ամստրիայի մէջ գտնուող Անգղիացւոց։ Դարձեալ կ'ուզեմ, ըսաւ, երկուշաբթի օրը դատնոտան առնադպրին հարցնել որ արդեօք կը համի փոխառութեանց նկատմամբ Անգղիայի եւ օտար տերութիւնաց իրարու գրած թղթերը խորհրդանոցին առջեւը գնել։ Ակէ եաւ օրատն ինդրոյն գալով, որն որ Ամսանին առաջարկած ընտրութեան նորոգութեան օրինադրին երկրորդ անգամ կարգացուելն էր, Ամսանէ ոյսպէս խօսեցաւ։ Արդէն ես աս խնդրոյն մէջ բաներս ընելու ոյսպանեցի, եւ հիմա չեմ կրնար բաղձալ որ ասոր վրայ նորէն վիճաբանի։ Միայն կ'ուզեմ ծանուցանել որ ես աս օրինադիրն՝ իրրեւ տեսութեան պաշտանեալ առաջարկեցի, բայց կարծեմ թէ հիմակ իրրեւ պարզ խորհրդանոցի անդամ՝ չեմ կրնար գոնեկիս դործադրելի ընել։ Ուստի չեմ՝ առաջարկեր որ ունիկա աս նատին մէջ ընդունուի, հապա յարմար առթի մը ձգուի։ Դակ հիմա կ'առաջարկեմ որ օրինադրին երկրորդ անդամ կարդացուելն էր, Ամսանէ ոյսպէս խօսեցաւ։ Արդէն ես աս խնդրոյն մէջ բաներս ընելու ոյսպանեցի, եւ հիմա չեմ՝ կրնար բաղձալ որ ասոր վրայ նորէն վիճաբանի։ Միայն կ'ուզեմ ծանուցանել որ ես աս օրինադիրն՝ իրրեւ տեսութեան պաշտանեալ առաջարկեցի, բայց կարծեմ թէ հիմակ իրրեւ պարզ խորհրդանոցի անդամ՝ չեմ՝ կրնար գործադրելի ընել։ Ուստի չեմ՝ առաջարկեր որ ունիկա աս նատին մէջ ընդունուի, հապա յարմար առթի մը ձգուի։ Դակ հիմա կ'առաջարկեմ որ օրինադրին երկրորդ անդամ կարդացուելն էր, Ամսանէ ոյսպէս խօսեցաւ։

— Լոնտոն, Մարտի 12։ Եղեկ խորհրդանոցին ազատական անդամները Լորտ Ռասսելին տուին խնամակալութիւն մ'ըրին, որուն մէջ որոշուեցաւ որ կառավարութիւնը սարսիեն իր ապատ վաճառականութեան վրայ ունեցած կարծիքը բացայայտ ընէր։ Ասոր որոշման համեմատ՝ Պր. Գիլիպերտ երկուշաբթի օրուան նատին մէջ դաշնանէ հարցում պիտ'որ ընէ։ Հաւանական է որ Պր. Տ'Իզրայելի ասոր պատասխանը տայ։ Ի վերայ այսր ամենայնի, ինչպէս Մանչեսթրի Գարդիան կ'ըսէ, հարկ պիտ'որ ըլլայ խորհրդանոցը լուծել, թէպէտ եւ պաշտպանեալք ամենեւին աս դիտումը չունին։

— Մինչեւ հիմակ եղած նոր ընտրութիւնաց մէջ պաշտօնեայ կողմն յաղթող եղաւ, որովհետեւ միայն իրենց կողմնակիցներէն ընտրուեցան։ Ընտրողներն իրենց ընտրած նոր պատգամաւորներուն շատ հարցումներ ընին։ միայն Լորտ Քոն Մանչեսթրի գիներն ընտրողներէն մէկ քանին շատ անոյամ հարցուցին թէ խորհրդանոցի նորոգութիւնն, ազատ փոխառութեան եւ գաղտնի քուէարկութեան վրայ ինչ կարծիք ունի։ բայց անիկա երբեք որոշ պատասխան չտուաւ։

— Իրլանդայի մէջ դատակիր կիներուն վատնդն օրէ օր աւելնալ։ վրայ է։ Պատանեներուն ամէն սպառնալիքներէն պէտք է ահնածել, որովհետեւ խոսք քիչ անգամ անոր գործադրելի կը մնան։ Ընդհանրի եւ Նրլանդայի լրագիրներուն մէջ աս բանս հաստատութեան ալեսայի օրինակները յաճախ կը կարդացուին։ Ինեւորները կամ ուրիշ անձինք առանց դէնքի սենեակն դուրս չեն կրնար ելլել։ Ա՛ս դատաճանայ սպառնալիքները նաեւ մինչեւ տանց

մէջն ալ կը մնայ։ Եթէ պանդոկապետ մ՚իր ծառաներէն մէկը քովէն հանելու ըլլայ, անոր կոպտութիւն մը կ՚ընդունի, որուն մէջ իրեն կը հրամայուի որ կամ ծառան նորէն քովն առնէ, կամ իր դպրոցը պատրաստէ։

— Խարկիւռոյ հրաւանդանէն եկած վերջին լուրը միւնշէն Փետրուարի 3 կը հասնին։ Ան լսելուն նայելով՝ Անդղիացւոց բանը սկսաւ յաջող երթալ։ Յունուարի մէջ Քաֆիրաստանցիք այնչափ նեղ մնան, որ ընդհանուր կառավարը Հայրի Սմիթին հետ ուղղեցին խաղաղիկ՝ բայց անիկա առանց պայմանի անձնատուր ըլլալէն ուրիշ բան լսել չուզեց, եւ իրենց մէկ շաբաթի մտածելու ժամանակ տուաւ։ Ցրուած ժամանակին անցնելուն պէս՝ անդղիական զօրքը Քաֆիրաստան մտաւ. եւ ցորենի հաւաքմանը սկսաւ աւրել։ Կառավարը հիմա նոր կարգադրութիւններ կ՚ընէ որ ասկէ հոգը Բարկիւռոյ հրաւանդանին գաղթականութիւնն ապահով մնայ։ Քաֆիրաստանցւոյ դլխաւորներէն երկուքը, այս ինքն՝ Պուքոյ եւ Մարասսա Անդղիացւոյ հնազանդեցան, որով խաղաղութեան սկզբնաւորութիւն մ՚եղաւ։ Դեռ յայտնի չէ որ աս պզտիկ իշխանաց հետ ինչ պայմանաւ խաղաղութիւն հաստատուեցաւ։ աս միայն իմացուեցաւ որ ասոնք կ՚ընդունի՝ Քաֆիրաստանցոյ դլխաւոր կղզեակը խաղաղութեան շարժելու շատ ջանք ըրին։ Առաջ կը յուսացուի որ մնացեալ աս տեղւոյ պատերազմին կը վերջանայ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Պրուսիոյ, Պէրլին, Մարտի 11։ Արտաքին գործոց պաշտօնեայ եւ պաշտօնէից գահերէց Պր. Մանդայֆել Գերմանական տերութիւններուն շրջաբերական թուղթի մը գրելով՝ զինուոր Ապրիլի 14ին որոշուած մաքսի ժողովքին կը հրաւիրէ։ Ան թղթին մէջ Պր. Մանդայֆել կ՚ըսէ թէ Պրուսիա տերութիւնն անցեալ տարւոյն վերջերը մաքսի ընկերութեան անդամներուն հրաւէրը մ՚ըրաւ որ աս տարւոյն սկիզբը Պէրլին ժողովը ըլլայ։ Թագաւորական կառավարութիւնը հոնաեղութիւնի խնայելու որ նոյն մաքսի ընկերութեան մէջ եղող տերութիւնները չէ թէ միայն իրենք զինքնին գործակալ խաբելու պատրաստ ցուցնելը են, այլ նաեւ բաղձանքնին յայտնելը են որ ժողովքը որոշուի կարելի է՝ շուտով ըլլայ։ Պրուսիոյ տերութիւնն ալ բանս նկատելով՝ կը կարծէ թէ ժողովքին ալ ապրիլի 14ը։ Ան խօսակցութեանց մէջ թագաւորական կառավարութեան ունեցած դիտաւորութիւնն ան չէ՝ որ նոր օրէնքներով եւ կանոններով նոր ընկերութիւն մը հաստատուի, այլ միայն օրէնքներու եւ կանոններու վրայ հաստատուած հին ընկերութիւնն աւելի ընդարձակուի, այնու դիտաւորութեամբ որ ամէն տարի յարաբերութիւնները, քանի որ զանոնք փոխելու առաջարկութիւն չ՚ըլլար, միշտ անփոփոխ պահուին։ Իսկ Պրուսիոյ ընելու խնդիրները հետեւեալներն են։

Ա. Մաքսի ընկերութեան դաշինքներուն եւ օրէնքներուն մէջ ան փոփոխութիւններն ըլլան, զորոնք անցեալ տարի Սեպտեմբերի 7ին Հանովէրի հետ եղած դաշինքը կը պահանջէ։ Նոյն դաշինքին զօրութեամբ եւ ազդեցութեամբ՝ Հանովէր, Օլդենպուրկ եւ Շաումպուրկ Լիպբէ տերութիւնները մաքսի ընկերութեան հետ միացան, եւ անոր համար Պրուսիոյ կառավարութիւնը նոյն տերութիւններուն ալ հրաւէրը խրկեց որ ժողովքին դրկակցին։

Բ. Ընկերութեան մասնակից տերութիւններուն մէջ աւելի պարտաւորիչ որոշումներու ըլլան։

Գ. Ազատութեան ու սահմանակ ցորենի վաճառականութեան վրայ ընդհանուր դաշինք եւ պայմաններ դրուին։

Դ. Մաքսի ընկերութեան հիւպատոսներու հաստատելու վրայ խօսուի։

Իսկ մաքսի ընկերութեան աւելաց. ասոնցմէ նկատեմամբ Պրուսիոյ տերութիւնն դիտաւորեալ ան է որ ինչպէս 1843ին ընկերութեան դաշինքին մէջ որոշուեցաւ, պարտէս նաեւ աս անգամ ալ 12 տարի որոշուի, ան պարտաւորութեամբ որ երկու տարի յառաջ դադարման ժամանակն իրարու ծանուցուի։ Բայց թէ որ նոյն ժամանակուան մէջ Դանիմարկի բոլոր տերութիւնաց ընդհանուր մաքսի ընկերութիւն մը յառաջ գայ, նոյն դաշինքին գործադրութեան սկզբնաւորութեան ատեն անմիջապէս առաջինը կը դադրի։

Թագաւորական կառավարութեան հարկ չկայ նորէն ապահովութիւն տալ որ նոյն խօսակցութեանց մէջ ան որ ալ միւս դնեն որ նիւթական շահու վիճակին մէջ Աւստրիայի հետ միութիւն ըլլայ։ Պրուսիոյ կառավարութիւնն ասոր նկատմամբ այրէն ըրած ծանուցմանց եւ տուած ապահովութեանց վրայ հաստատուն կը մնայ։ Բայց ազէկ մը խորհրդածելէն եւսքը՝ պատշաճ կը տեսնէ որ միայն կամաց կամաց յառաջանայ։ Ինչ կը համարի թէ նախ եւ յառաջ պատշաճ է որ մաքսի ընկերութիւնը հարկի ընկերութեան հետ միանալով, իր տարած եւ միջոցին մէջ նորէն հաստատուն հիմունքի, եւ. եռքէն միւսներու խորհրդակցութեամբ ուրիշ այնպիսի պաշինքներու սկիզբն ըլլայ։

Ասկից եռքը Պր. Մանդայֆել իր դեսպաններուն կը յանձնէ որ աս շրջաբերական թղթին իրենց առանձին գրուած թղթով մը իրենց գտնուած տեղւոյն պաշտօնեային ուղղեն, եւ խնդրեն որ նոյն տերութիւնն իր գործակալին ընտրութեան վրայ եւ խօսակցութեանց մէջ ընելու առաջարկութիւններուն վրայ շուտ տեղեկութիւն մը տայ։

Ելլն պաշտօնեան Պիէնա նստող Պրուշի դեսպանին, նոյն շրջաբերական թղթին հետ տեղեկութիւն մ՚ալ խնդրէ, յանձնելով որ ամէնն ալ Աւստրիայի պաշտօնէից գահերէց՝ Շվարցընպերգի իշխանին հաղորդէ, եւ եթէ իշխանն ուզելու ըլլայ՝ նաեւ օրինակը տայ։ Նոյն տեղեկութեան մէջ կը մեկնէ թէ ինչու մաքսի ընկերութիւնը դադրեցաւ։ Այն փաստարանը, կ՚ըսէ, նոյն արդիւնաբեր ընկերութիւնը ընջելու կամ տնոր տեղ ուրիշ բան մը դնելու համար չեղաւ, այլ եղածին յառաջդիմման եւ տարածման հարկաւորութենէն յառաջ եկաւ։ Ինչպէս որ փորձերը կը յայտնեն։ Արդէն ընկերութեան քանի մը անդամներուն ըրած փորձերը՝ նաւթագործութեան հարկաւորութիւնը ցոյց տուին, եւ Անգլիոյ եւ Ամերիկայի հին հանոմերի հետ եղած դաշնամբ ընկերութիւնն առնելի ընդարձակեցաւ։ Հիմա ալ մեր դիտաւորն ան չէ՝ որ նոր, անասելոր ճանչցոյ բաներնիս, հապա մաքսի ընկերութեան գլխաւոր օրէնքներէն եւ կանոններէն միմ առնենք, եւ. անոնց փոխ հետեւեալ՝ մանակից տերութիւնց օգտին պատշաճ համարածներս կարգաւորենք։ Իսկ առանձին Ասիայի կայսերութեան նկատմամբ՝ պաշտօնեան նոյնը կը գտնէ ինչ որ առջի շրջաբերական թղթին մէջ գրած է։ այս ինքն թէ՝ մաքսի ընկերութիւնը հաստատուելէն ետեւ՝ Աւստրիայի եւ ընկերութիւնէն դուրս մնացող ուրիշ դերմանական տերութեանց հետ վաճառականութեան յարաբերութեանց վրայ պիտի խօսին։

ՀԵՂԻՈՒԵՑԻԱ ԿԱՄ ԶՈՒԻՑՑԵՐԻ

Ամէն կողմանէ կը հաստատեն թէ Պադղիայի եւ Հեղուետիայի մէջ փախստականաց նկատմամբ եղած դժուութիւնը շարունցաւ։ Ցնա ընդդէմ Պեռն եղող թղթակիցը Մարտի 9ին կը գրէ թէ գաշնակցութեան ժողովքն ունակ որոշում մ՚ըրաւ, որն որ Գոդղիական կառավարութեան ուղուած հաղորդում մը կունայ համարուիլ։ Նոյն թղթին նայելով՝ գաշնակցութեան ժողովքը կ՚ուզէ խիստ միջոցներ ի գործ դնել Ճիւնեւրայի հրամանատար՝ Ճեմս Փազիին դէմ, որն որ գաշնակցութեան կառավարութեան՝ Ճիւնեւրա ժողովուած բազմութիւն փախստականաց նկատմամբ տուած հրամաններուն չ՚ուզեր գլուխ ծռել։ Գաշնակցութեան գործակալը Պր. Դրոկ, որն որ աս վախճանաւ Ճիւնեւրա խաւրուած էր, Փազիին ըրած հակառակութիւնները թեթեւով մը կը հաստատէ։ Ասոնցմէ թէ Ճիւնեւրայի կառավարութեան վերջնագիր մը գրած ըլլայ, եւ մինչեւ որոշուած ըլլայ որ գաշնակցութեան զօրքը Ճիւնեւրա մտնէ։

— Պիւն, Փետրուարի 26։ Ան երկրին միտակը շատ կը վախցնէ։ Գաշնակցութեան խորհուրդը, իր պաշտօնատարները, ազգային խորհրդեան մեծ մասն արմատական են եւ Պեռնի հակառակորդ կարծիքներուն միտութիւն ունին։ Թէպէտ եւ գաշնակցութեան գահերէցն ու մեկալ մեծ պաշտօնատարները դանդաղութիւնները ատեն Պեռն նահանգին մէջ ժողովքը կանչելու պատճառաւ պատահած գրգռութեանց վրայ իրենց տխրութիւնը յայտնեցին, բայց ասիկա միայն մեծագոյն չարեաց վախն է։ Որովհետեւ կատարեալ ապստամբ է որ թէ գաշնակցութեան խորհուրդը եւ թէ ազգային խորհրդեան մեծ մասը Պեռնի մէջ արմատական կառավարութիւն մը կ՚ուզեն։ — Խռովութիւն բորբոքելու բազմութիւնը նիւթերէն մէկն ալ կրօնի կռիւն է։ Ճիւնեւրայի մէջ ուղղափառ իրենց եպիսկոպոսը կ՚ուզեն։ Նոյնպէս Դրաչպարիի ժողովուրդը նոյն պահանջումը կ՚ընէ։ Սոլոդուռնի մեծ խորհրդեան մէջ անցած շաբաթի վանքերու եւ հիմնարկութեանց վրայ երկար գրդռիչ առաջարկութիւններ եղան։ Դէսոֆիի մէջ վանքերու վրայ աւելի մեծ փոթորիկ մը կը պատրաստուի։ — Պէնէնի գրուած նամակները կ՚ըսեն թէ Հելուետիայի հիմնական ոգեղէն դէպքերուն մէկն ալ, երիտասարդաց ապականութիւնն է։ Ճիւնեւրայէն, Լոզանէն եւ ուրիշ քաղաքներէն շատ անգամ գրեցին թէ նոյն տեղերուն գտնուող մէջ կարգաւորեալ գողութեան ընկերութիւններ կազմուեր են, որոնք շատ ճարտարութեամբ իրենց արուեստն ի գործ կը դնեն, եւ երկայն ժամանակ ոստիկանութեան աչքէն ծածուկ մնացին։ Ասոր համար պաղեցի կառավարութիւնն ամէն հասարակութեան հրաման խաւրեց որ սոյնց վրայ՝ թէ դատաստան մը եւ թէ դատաստան մը չընեն եւ կրթութեան հոգ դարարուեն առջեւը դնեն։

— Միրպոռ-էն Լոռէնցը կը գրէ։ Պագելէն քանի մը գան թէ Մարտի 18ին Մեծ պահոց երրորդ օրն եղած գիսնակաւորաց հանդէսին մէջ Գաղղիական հասարակապետութեան դահերէցն ու Գաղղիական ազգը րիրա եղանակաւ նախատուեր է։ Դատարանի մէջ նստած կապիկ մը Գաղղիայի կայսրութեան առեւտուն գէրքերը կը ներկայացնէր, որոնք նաեւ ապուած ու ամենուն բաշխուած նախատական քերթուածի մը մէջ մանրամասն կը սատիրուէին։ Ասոնց նիւթն է Գաղղիայի հասարակապետութեան հիմնադրումն կերպ ու գահերէցին պատահած դէպքերը։ Ցիշեալ նախատական քերթուածը մինչեւ հիմա ոստիկանութիւնն ապած ամէն անձնոնի գրուածները կը դերազանցէ։ Ան պոլսի ոստիկանութեան աչքին առջեւ կատարուող նախատանքը՝ Հիւնինգի բերդապահ ղրաց պաշտնակիցներէն շատերը ներկայ ըլլալով՝ ուղեցին ան եղած ոգեւորին նոխատանաց վրէժն առնել, բայց ոստիկ ջանքով ազատանքով ուրիշներէն արգիլեցան։ սակայն լուրը շատ մը Քոլմար իրենց պարտէն հասցուցին, որն որ քանը գարիզ հասկրուց։ Ան դայթակղական դէպքը՝ հետը ծանր հետեւութիւններ կունայ բերել։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Մ՚ԵԾԱՓԱՆ արքային որոշմամբ Մարտի 13 բարձրագոյն Ուրչիտ փաշան Նորէն պաշտօնից գահերէց (սադրազամ) անուանեցաւ։ Մուսուսի փաշան, որն որ առաջ Դանտիայի (Կրէտէի) կառավարն էր, իր տեղը տերութեան խորհրդական գահերէց, Փուատ Էֆէնտին՝ արտաքին գործոց պաշտօնեայ եղաւ։ Թրէնտի լոռէնցը Փուատ Էֆէնտի՝ Ալի փաշայի տեղ արտաքին գործոց պաշտօնեայ ընելը ծանուցանելէն ետեւ՝ Ալիէն, կ՚ըսէ, քանի մ՚ամիս առաջ անիկա թագաւորէն նոյն պատիւն առած էր, բայց խնդրած էր թէ մինչեւ որ Դաղղիայի ու Աւստրիայի հետ եղած խնդիրներն դադարին նէ՝ Ալի փաշան իր պաշտօնին մէջ կենայ։ Ան պաշտօնական եղանակաւ Ռէնիոլէրի կոմսին հաղորդեր է՝ կը յուսանք որ Աւստրիայի հետ եղած գժտութիւնները մերթ առած ըլլան։ Արդէն ասոր նկարին խնդրոյն վրայ ալ որոշումներն եղած են, որոնց վրայ ուրիշ անգամ կը խօսինք։

— Աղէքսանդրիա, Մարտի 6։ Թանզիմաթն ծանուցած խնդիրներուն պատճառաւ Եգիպտոսի կառավարութիւնը առատութեան մէջ ինկած է, ու հարկաւոր գործքերը չհոգալուն եւ աշխատանքներուն հատոյց ասար տերութեանց անհաճոյ հետեւութիւնները յառաջ կը բերէ։ Ամերիկայի ընդհանուր հիւպատոսը քիչ մը յառաջ կառավարութեան հնարաշնորհակոն յարաբերութիւնները կարգեց եւ էֆ գրոշը վար առաւ։ որուն պատճառն ան է, որ քանի մը տարի յառաջ Ամերիկայի պաշտօնատարութեանմէ մը մի՝ասին հանար եղած բոզքն անդրդեմեայ, որուն՝ կառավարութիւնը չուզեց հաստատել ընել, եւ ասոր հակառակ նոյն Ամերիկացւոյն հետ դատուող Գաղղիայոյ մը հաստատուեր բան։ — Թագաւորական հրամարակը՝ որն որ Թանզիմաթի զարգացումներուն՝ Եգիպտոսի փոխարքային ձեռքէն կ՚ելնոց եւ մահու իրաւունքը կ՚ուզէ առնել, մասնաւոր կատարեալ պարտականութեան Աղէքսանդրիա հասաւ։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Լեզգիներ յառաջանան թերբերէն յայտնի է, ատերութեան նախընթաց պաշտօնէից գլուխը Միրզա Թաղի Խան վար առնուած էր, ու հիմայ գարհերի կերպով մը ազատուեցաւ, որուն վրայ Թիւրք Լոռէնցը թագաւորին Յունուարի 21ին հետեւեալ հաստատը կը գրէ։

Մ՚իրզա Թաղի Խանին վար առնուելուն առաջին օրերը Պարսից թագաւորը զեռ իրեն մեծ սէր կ՚ունենար եւ զանիկայ ամենայն վնասէ մը կ՚ազատէր, որ դարձեալ կարող ըլլայ զինքը պաշտպանել, մանաւանդ խնամութեան սիրոյն համար, որովհետեւ Միրզա Թաղի Խան թագաւորին քեռայրն է։ Բայց Թաղի Խան ալքայտամբ վարքին ցոյց յառաջագոյն թագաւորին տեղեկութիւններ տուած ըլլալով՝ զանիկայ իրեն ատոյիկ թշնամիներէն մին ըսած էր։ Ուստի թէ ինչ ինչ թագաւորին եւ թէ իր ուրիշ թշնամիները թագաւորը գրգռելով՝ Միրզա Թաղի Խանին կնոջը շատ վանդակներու մէջ էր։ եւ. ամենէն քիչը՝ աչքին փորուելու վտանգ կար։ Ան ատեն իր ամուսինը՝ թագաւորին քոյրը՝ ձեռքեն եկածին չափ աշխատեցաւ որ իր երիկոյ մարդուն փոխանակին ազատ։ Դարձ Եւրոպական դեսպանները մէջ մնան, մանաւանդ Ռուսիայի դեսպանը

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ

դեր որ թագաւորին առաջարկեց իմէ Թագի խանին միանալ եւ ընդդէմ ձեռք չարկանուի, ու նաեւ իմոզ ազգի որ Պարսատ երթայ։ Ա՛ւ վերջին մասը շնորհ ունենայաս, ու միայն հրամանն էրաս որ Թագի խան վերստին քշուի ու բոլոր շարժական ինչքերն ոչ. հեռաց ասանի, որոնք 100 ուղտի բեռ էին։ Ա՛յսուհի իմէ նոյնպէս Թագի դեսպանը Թագի խանին կեանքը խնդրելու է նէ, իբրեւ զարմանալով մը պատասխան է տուաւ, իմէ ապօհնի եղիր Ասսուածոյ, հիմայ պարսկասանի վերայն անցած են այն ժամանակները, որոնց մէջ պաշտօնէի մը վար տանուիլը նաեւ սպասնելին կամ աչքի փորուիլը հեսալ կը բերէր։ Խրոլական դեսպանները աս բանս մէջ մեծ վնասնուելեան ցոյց տուին, որովհետեւ Միրզա Թագի խան դիմաւորարար վերջին տեսնելս անոնց հետ այնչափ գովելի վարմունք մը չունէր։ Ինչ եւ իցէ՝ աղջատի բարեխոսութիւններէ ու խոստումներէ հետեւ Թագի խանին կեանքը շատ ապահով կ'երեւար ամենուն, մանաւանդ որ թագաւորն իր առաջին պաշտօնատարներեն մէկը նոյն դիտպանին խուրիչով՝ նոյն խոստումը հաստատած էր, եւ միանգամայն մէկ մեծ ակնոցի մը մէջ՝ որուն ես ալ ներկայ գտնուեցայ, հաղարաւոր պաշտօնատարներու առջեւ ըսաւ, որ "Դամբինիցաց պաշտօնեան եղելն Համար՝ իր բռնած ճամբան պէտք չէ խափանել։ Ես հոստատ որոշած եմ որ անոր բռնած ճամբան վրայ յառաջ երթամ"։ Ա՛յսու ամենայնիւ ասոր վրայ դեռ քիչ ժամանակ անցած էր, թագաւորը՝ գուցէ ուրիշներէն շատ գրգռուած ըլլալով՝ որսի առեն ձկնէն ի մէկ դահճապետին կը հրամայէ որ քաշուի երթայ ու Միրզա Թագի խանը խլէ։ Դահճապետը զգաշտնեան բանտիքի մէջ կը գտնէ։ Միրզա Թագի խան դանիկայ տեսնելով՝ անանկ ուստրիկ կ'աղաչի ու. կը ստիպուի որ դահճապետին ուժգին ապառակ մը կը զարնէ, այնպէս որ դահճապետը գետնքնքեր կոգած կը պրպտի։ Ասոր վրայ դահճապետին ծառաները կը յարձակին, Միրզա Թագի խանը կը բռնեն կը պատկեցընեն, ու բալբաղասական կերպով երակները կը կտրեն, բոլոր արիւնը կը վազցնեն, որով հոգին կը փչէ։

—

ՄԸՆՐԱԼԻՒՐԸ

ԼՐԻ որ Պանիպի թագուհոյն գէմ եղած ոճրապարտութեան յուրը հետզհետով պիտի սկսի հասաս, Ինգլիսի մը նոյն քաղաքը Պէրմիս ըսուած պանդոքին տրահր նստած՝ իմէ կը խմէր։ Ասիկա նոյն յուրը կարգալուն պէս՝ մէկէն ոտք կ'ելլէ, քաղաքավարութեան ընկերութեան մնաք բարով կ'ըսէ եւ. կիմացնէ իմէ շուտ մը ճամբայ պիտի ելլէ, Մարիա երթայ, որպէս զի թագուհին մեղքնելու ուղղին սպանման ներկայ պատուի։ Բարեկամները պարապ տեղ իր առջեւը կը գնեն իմէ շատ ուշ կը հասնի։ Ասիկայ իրենց պատասխան չտար, թերեւսակը (հեղինակը)՝ իմանալ դրամով, քանի ալ՝ ոսկիներով լեցընելէն եռաւ, ձի կը հեծնէ, ճեպով ընգկարքի կացանը կը հասնի։ Հոն իրեն համար առանձին շոգեկառք հանել կուտայ։ Ա՛յսպէսով քանի մը ժամէն Փարիզ կը հասնի, ուսկից նոյն կերպով Օրլեան, Պորոզ եւ Պայոն կ'երթայ։ անկէ ետեւ. ձի գործածել հարկ ըլլալով՝ շատ ձիեր սուրհանդակով մեկուսի ճամբան կը մնան։ Կարճ կտրելու համար՝ աս մարդս նոյն ատեն Մատրիսի դրան քով կը հասնի, երբ որ ժողովուրդը խուռնելիցայ ան տեղը կը վազէր։ ու որ Մերմոյ իր սնգաստրոմեան պատիժը պիտի կրէր։ Անգրիացին անիկայէս թաղմանեան մէջ հառնուելով՝ կը սկսի քովը կեցողներուն անթիւ անհամար հարցումներ ընել։ Բայց սարանիական լեկուն դէշ արտայերեւոյթներ ցնցուելով, եւ ըրած հարցումները կասկածելով՝ ստիպուեցան քանի մը մարդիկ ինքը կը բռնեն, եւ դէմ դնելուն ու բողոքելուն ընդդէմ՝ բանտ կը տանին։ Բանտարկեալը շատ մը բան Անգղիայի դեսպանին խնդրելով կու տայ, եւ դեռ իրիկուն չեղած՝ իր ազատութիւնը կը գտնէ։ Բայց նոյն միջոցին մէջ արդէն Մերմոյին ոգեւորուած եղած լինցած էր, եւ պատկեսով աս մարդուն դրեթէ անկարելի կացութիւնը կորնչի ընելը՝ պարապ տեղ կ'երթայ։

Ա՛ւ օրերս Գ. իմէնեայի տարբալոյծներէն մէկը նորահնար բաղադրութիւն մը գտաւ, որով շատ դիւրութիւնով եւ. քիչ ծախքով վերարտանները մէջ փայտը կամ ածուխը կը վառի։ Բաղադրութեան անունը՝ յուցարար (Zündstein) է, որուն ամէն մէկ կտորը՝ մէկ մանանաչափի մեծ երկայնութիւն ունի, եւ. եթէ գիշատած փայտին կամ ածխոյն մէջ դրուի եւ յուցափայտով (ֆոսֆորէ կամ ֆոսֆորոս տիպէնով) մը մէկ ծայրէն բարձրանի, 10 բոպէի շափ պայծառ բայով մը կը վառի եւ փայտն ու ածուխն ալ կը վառէ։ Ասոր մէկ խուրձը (ֆէոնին), որն որ 50 հատ է, 5 արծաթի գրամանի (գրեթէ 2 հատը մէկ փարա) կ'արժէ, 100 հատով խուրձը՝ 9 գրամեթեան, իսկ 1000 հատովը՝ 70 դրամեթեան։ Հնարագիւտը տեղւոյն թերթերուն արտասուելեան հրատարակ առաւ, որ միայն ինք կարող ըլլայ շինել։

—

Ս. Լենոյի մէջ Ընտան Պարոնոյ անունով մէկը նոր ատուակ ծնանի (ցոպ գարոնոյ) խորհրդակ մը գտաւ, որն որ՝ վառարանը բռնկած ատեն՝ ինք իրեն գոցուելով եւ. ոչն արգելուելով, կրակն անմիջապէս կը մարի։

—

Կարդիգանի լրագրիները հետեւեալ զարմանալի դիպուածը կը պատմեն։ Ասկէ 15 տարի յառաջ ձիու վարձառական մը Դենկասթերի ցուրտ ու մութի գիշերուն՝ դեղէ մը իր տունը դառնալու ատեն՝ փոսն ելնելու հոգի կը յարձակին ու. բոլոր քանի ունցած տակը մնոյ սպառնալիքը կը պահանջեն։ Ա՛ւ մարդս բնութիւնովը գրաւոր ու հրացանով մը զինեալ ըլլալով՝ անոնց սպառնալիքներուն ամենեւին չվնասիր եւ կը սկսի ինք զինքը պէնքով պաշտպանել։ Ան ատենն առաջինները ալ իրենց զէնքը գործածելով՝ խանգն այնպէս կը վիրաւորեն որ արեամբ թաթախ կիսամեռ կ'ինկնայ կը տարայի։ Անմիջապէս զինքը կը կողոպտեն, վրան եղած 10,000 ֆրանքն ու ադամանդեայ մատանին եւ գնդեցիկ պղտիկ ժամացոյցը կ'առնեն կ'երթան։ Երկրորդ օրն երկու գիշերայ բան պատահման զինքը կը գտնեն ու գրեթէ բոլորովին անդգայ վիճակի մէջ իր բնակարանը կը տանին։ Ամենեւին ծանր հիւանդ պառկելն եւաքը՝ վերջապէս կ'առողջանայ եւ իր յառաջուան գործքը կը սկսի յառաջ տանիլ։ Դատաւորներն ամէն ճիգն ի գործ կը դնեն աս երկու չարագործները ձեռք բերելու, բայց դժբախտութիւնէ անկարելի կ'ըլլայ, մինչեւ աս մարդս կողոպտուած ատեն Գ. Ս. Նշանով բանվակեայ թաշկինակ մը գտնուած էր։ Ա՛յսչէն 15 տարի կ'անցնի եւ աս ձիու վարձառականն իր գործքէն ետ քաշուած խաղաղ ապրած ատեն՝ ժամանակ մը մեռնելու մը պատճառաւ պղտիկ ճամբորդութիւն մ'ընելու. կը պատրաստուի։ բայց երթալու ատեն հանելու համար հարկ էր գրեթէ մը մէջէն քիչ մը տեղ ոսքով անցնիլ երթալ։ Դոյն ատեն 15 տարի յառաջ գլուխն եկած խեղճ դիպուածը մեռնելի իրնալով՝ Աւելի լուսագոյն է, բան. որ աս գիշերը տեղ մը պատկելով անցընեմ, քան թէ գիշերանց ինք զինքս նորէն փողոցի մէջ դնեմ։ Մօտերն եղած Գ. Ս. տեսուտմ պանդոկ մը կ'երթայ, խուց մը կը բռնէ եւ. ոչխարներն կը պատուիրէ որ երկրորդ օրն առաւուանց կանուխ զինքն արթնցընեն։ Ա՛ռտուան լոյսը ծագած չծագած՝ ըստ իր հրամանին խցին դուռը կը զարնուի, կ'արթննայ, կ'ելլէ եւ հայելի մ'ուզելու գրան դիմելը շտկելու ատեն՝ քովի պատին վրայ ժամացոյց մը կը տեսնէ, որն որ իր հայրենացածը կը յարիշտակէ։ Աչքի մը դիմելէն ետեւ կը բանայ կը տեսնէ որ իր ժամացոյցն է, որովհետեւ խփին մէջի կողմն իր տունը փորուած էր։ Ա՛ռանց բան մ'ըսելու կամ շարժումն մը պարարտութիւնը դրանց խնայելու՝ նորէն ատեղը կը կախէ, կ'ելլէ կ'երթայ։ Անմիջապէս բանին էութիւնը դատաւորաց կը ծանուցանէ, որոնք պանդոկը կը կոխեն, ուր աս ձիու վարձառականն յարիշտակուած ուրիշ բաներն ալ ամբողջ գտնելով՝ պոնդսկատան ու որդին կը բռնեն կը տանին։

Ա՛ւ գարուն սկիզբէն վերջ Անգղիոյ 17 անգամ պաշտօնէից փոխոխութիւն ունեցաւ, որուն գահերեցները հետեւեալներն են. Գուլիլմոս Դիտին վարչութիւնը, որ 1783ին սկսած էր, դեռ աս գարուն առաջին տարին կը տեւէր։ Իրեն յաջորդեց 1801ին Մարտի 21ին Ադինկտոն։ 1804ին Մայիսի 16ին Նորէն սկսաւ Գուլի Դիտին երկրորդ դահլիճը՝ որն որ մինչեւ 1806 տեւեց։ Անկից մինչեւ հիմա 14 պաշտօնեաներ իրարու յաջորդեցին։ 1806ին Փետրուարի 10ին Լորա Կրենվիլ, որուն ընկերն էր երեւելին Ֆոքս։ 1807ին Մարտի 31ին Դորսլենդի դուքսը։ 1809ին Դեկտեմբերի 2ին Սբենսեր Բերսիվալ, որն որ 1812ին Հրացանով զարնուեցաւ։ 1812ին Յունիսի 16ին Լորա Լիվերպուլ։ 1827ին Ապրիլի 30ին Գէորգ Գէնինկ։ 1827ին Սեպտեմբերի 8ին Լորա Կասլրիլ։ 1828ին Յունուարի 26ին Լորա Վելինկտոն։ 1830ին Նոյեմբերի 24ին Լորա Գրէյ։ 1834ին Յուլիսի 18ին Լորա Մելբուռն։ 1834ին Նոյեմբերի 21ին Թոդերդ Բիլ։ 1835ին Դեկտեմբերի 18ին Լորա Մելբուռն։ 1841ին Սեպտեմբերի 6ին Ռոդերդ Բիլ։ 1846ին Յուլիսի 6ին Լորա Ռասսել։ 1852ին Փետրուարի 27ին Լորա Տերպի։

—

Հոսմեն կը գրեն թէ Տիրերիս գետին յատակին եղող հին ապաստանական գանձերը, որոնց գտնուելեան վրայ է՝ ուրիշ շատ բաներէն զատ՝ նաեւ Պերջինի թանգարանը զարդարող Աչքն ընող մարդաքանդի գլուխ, հնախուզից ցանկութիւնը սասանիկ գրգռեցին, եւ անոնց ալ՝ սաքաց կարգի մեռածմանց սանիթ տուին, որոնց մէջ մնան սանք Անգղիացիք երեւելի եղան։ Գետին յատակը փորելու համար ընկերութիւն մը կազմուեցաւ։ բայց յայտնի է որ աս եղանակաւ գտնուած արձանիներուն բազկաքը, որուներնուն ու մնաւորներուն՝ հարկ եղած գրուշութիւնը չէր կրնար գործ դրուիլ։ Ընոր համար մտածեցին որ գետին ընթացքը բոլորովին ուրիշ տեղ փոխեն, որպէս զի գետին ամբի փոսը շորցընելով՝ կարող ըլլան ապահովութեամբ ուզածներնուն պէս փորել։ Բայց հիմա Հոսմ գտնուող Վանդիթոպա անուանեալ երիտասարդ անգղիացին կը մտածէ որ նոր գտնուած ընտանութեան մնացեանն գործածէ, որովհետեւ սուզակ (սաղաց) մը աս միջնայով առանց դժուարութեան կրնայ երկայն ատեն ջրին տակ մնալ ու գործել։ եւ ստուգիւ աս հեղ աս խորհուրդն ամենեւին ընչից գիտութեան համար չէ, հապա զարգ դիտութեան օգտին ու յառաջացման համար։ Ա՛ւ ընկերութեան անդամները Հոսմի կուսակցութեան առաջարկեցին ու կ'ուզեն որ գտած յիշատակարանաց կերը կատարութեան ըլլայ, կեան ալ բրիտանական իմանգարանին։ Բայց կառավարութիւնն ապ կոխեց ու ըսաւ թէ կառավարութիւնը միանգամայն աս իրաւունքն ալ կ'ուզէ ունենայ, որ ամենայն յիշատակարանները՝ որոնց արաբեալ խիստ զարմանալի է եւ կամ արտասանելի երեւելութիւն մ'ունի, հոն պահէ։ Մինչեւ հիմա դեռ վերջնական որոշում մ'եղած չէ։ Տիրերիս գետին զատ՝ միտք կայ ուրիշ տեղեր ալ հնագիտական բաներ փնտռել, բայց ուրիշ հին Ալիսիոն եղեալն, ուր որ անցաւորներու կամ գրեւագնացութեան տեղերուն պատերը դեռ միտեւ հիմա ջրին յատակը կը տեսնուին։ Զիմիթիաքը քիչի նեռահանգիստ, ու պղնձէ հակայաձեւ գիրքիկ բաղուկ մը գտնուելու, եւ. այս կայ որ մարմին ալ գտնուի։ եւ Դեմիի քիմն, որուն չորս կողմն երբեմն ամրոցներով ու տաճարներով պատած էր։

ՍԻՍՍԻՍՈՆԸԿՈՆՊ

ԱԶԳԱՑԻՆ

Խորհրդաբանութիւն ազգային լեզուի վերայ։

(Շարունակութիւն, Տես թիւ 6։)

ԹԷՊԼԷՏԻ հնագիտորդ գարէն սկսեալ շատ անձինք եղան ու կերպով մը մեր ազգային հայերէն լեզուին յառաջացման կամ անշէջ ու անկորուստ պահուելուն օգնեցին, պատճառներու ան ալ ստոյգ է թէ քանի որ ժամանակները մեզի կը մատնոյցին, այնչափ ալ լեզուն սորվելու եւ կենդանի բանելու դիւրութիւն ու եռանդը կը կորուէր։ Ասոր պատճառն էր ազգին քաղաքական վիճակին հետզհետէ փոխուիլը, ուրիշներէն նաեւ. իր լեզուին համար կրած բռնութիւնները. բայց ամէն բաներէն առաջ ան էր, որ նոյն առնելին ամէն տեղ աս հոստատակ նաեւ ասունելն ու գիտութիւնները կ'կենային։ Ասիրոյ թէպէտ խիզգեան ընդհանուր էր, բայց ոչ ելքի նայելով՝ Լեւոպոյի կողմերը շատ առաջ շատ նորէն կենդանացան ու յառաջ գացին, իսկ մեր ազգին բնակած կողմերը զանազան պատճառներու թոյլ ջոտալով՝ մինչեւ վերջին ժամանակներս քիչ կամ ոչինչ գիտնական գրքեր եղան՝ ազգին մտաւոր կրթութեան հետ ունեցած կապակցութեան ու մեծ ազդեցութեան վրայ մտածելին։ Ամենք ազգային լեզուն գիտութիւնը միայն իրարու բնական պատշաճութիւն կամ պարտաւորութիւն մը կը տեսնին, եւ կամ առ առաւելն օտարազգի մարդու մը առջեւ ու գաղտնի բան մը խոսելու միջոց կը համարէին, եւ շատ անգամ մեկը մեկալը հայերէն սորվելու համոզել ուզած ատեն՝ միայն աս բնական պատշաճութիւնն ու ծառայութիւնն

[1] Սէրի լրագրին մէկ թղթակցին անանկ կը պատմի որ Լուսոր գեսպանը Թագի խանին պաշտպանութիւն ընելու համար ամոր տուեր բան իր բրատարներէն (գանձատարներէն) մարդիկ խուրեր է։ Բայց աս բան պատրիարքին մէջ շատ տհաճութեան խորհուրդներ ու կասկածներ պատճառեր է, եւ գլխաւորապէս տակից հեռաւոր է նոյն ազգային վերջը։ Եկեղեցի թղթակցին դրած նամակը թարգմանուած է նաեւ Եղանատաս Պոլիս լրագրին մէջ (Ն թիւ), որն որ Հոստանդին մոլորդիս։

հարկաւորութիւնը յաւաչ կը բերէր։ Սակայն ռոմկիներու աս պատճառները միանակ մնալով՝ մեծ բաներ չեն, եւ միանգամայն նիւթական ու շահասէր մարդիկներուն այնչափ շշանալի օգտա մը չեն ընծայեր, անոր համար ալ հողիներուն վրայ այնչափ մեծ ազդեցութիւն չէին կրնար ընել։

Որչափ նուազացած էին մնածութիւնները։ Սակայն առնի խորին անոյշ ոգեղ պէտք է իմանալ։ Իսկա շատ մարդիկ ալ վերի կրկին մնածութիւններէն ոչ առաջինը, ոչ ալ երկրորդը միաք կը բերէին։ կամ ուրիշ ապրդ. ըսելու համար՝ դժուարար. կրնային իրենց մնածութեան նիւթ ընել, թէ ազգի մը լեզուին մշակութեան բարձր վիճակն թէ, թէ ինչպէս լեզուի մը բառերը գաղափարներու համար, եւ գաղափարներն ալ սրտի ու մտաց համար են։ Դ՚ուրա՝ կրնային՝ կ՚ըսենք, ինչու որ եթէ ազգին կարդաւորակ կիրառով յաւաջացման ընդարձակ գաղափարը չունէին, ինչպէս կրնային մտածել անոր միջոցներուն վրայ, որոնց մէջ ամենէն մեծն ու առաջինը սեպհական տոհմային լեզուն մշակելն է։ Բայց նրանք թէ աս ազգային լեզուի անհոգութիւնն ու անգիտութիւնը միայն կրաւորական ու ակամայ անզգայութիւն ըլլար, միայն բացասական անփութութիւն մնար։ Վասն զի թէ միայն աս ըլլար, թէ աս լեզուակրայս վիճակին պատճառը՝ միայն անմտածութիւնն ու միջոցներու պակասութիւն ըլլար, ան ատեն լեզուին խիստ նուազագոյն վնաս կը հասնէր։ ան ասոնց քանի մը հոտանդոտ եւ սրատես Մխիթարեանը Թէպէտ աշխատելու շատ նիւթ կը գտնէին, բայց կարող կ՚ըլլային նաեւ ամէն բան շուտով իրենց կարգը բերել։

Դէպքերու յաջորդութեան մէջ ցաւով կը տեսնենք թէ այն յաւաջագոյն սկսած անհոգութիւնն ու սնոր հետ մէկտեղ եղած արդիքներու բնակաւորապէս լեզուի մոռացում մը, ազգային լեզուի մէջ տարբերութիւն մը յաւաջ կը բերէին, եւ աս ալ ազգին ոչ փոքր եւ ոչ ալ միայն ռամիկ ու ստորին բաժնին մէջ, այլ մեծագոյն մասին ու նաեւ բարձրագոյն ստորճաններու մէջ։ Ասկից ալ հետաքրքրութիւն կը ծագէր ազգային լեզուի վրայ խոժոռ մը նայիլ, զանիկայ արհամարհել ու անոր վրայ հալարուածէ նախապաշարմունք ունենալ, որ է կանոնական եւ գրական անհոգութիւն, դիտեալ եւ ակամայ անփութութիւն։ Բայց յայտնի է որ ինչպէս սէրն ու համբուրմը հաստատակորէն ծուռ կամ շիտակ ծառնոմութիւն մը կ՚ենթադրէ, վասն զի ամենէնն ունծանօթ բաներն վրայ եւ ոչ մտածմունք կ՚բլլայ, թող թէ սէր ու համբուրմ, այնպէս նաեւ շատ անպամ արհամարհութեան հիմն է անծանօթութիւնն ու անգիտութիւնը։

Ի՞նչ լեզուն անտարակոյս գոնուղան յեղաշրջութիւններ ունեցեր է, շատ վատանդ ու ճգնաժամ (crise) տեսեր, այլուայլ բռնութիւններ ու արգելքներ կրեր, եւ ատեն ատեն մեծամեծ անցքութիւններու մէջ ձգուեր է, որոնց ամենէն կոչան ու նշանաւորն էր վերջին պլակերպութիւնը (métamorphose), որուն մէջ լեզուն մնաս քանի մը անաջող ձեւերներուն եւ անատակ հանձնարարներուն գանիկայ բարերարին լատին լեզուի կողմարարին վրայ բանի ձուլել ու ձեւել ուզելովը[3]։ Բայց շատ նկատմամբ աս սասանեցուցիչ դէպքերը լեզուին ու մտաց կրթութեան անհամեմատ քիչ վնասներ էին քան թէ վերջին տասներորդ դարուն արհամարհութիւնն ու իրր թէ երեսէ ձգուիլը։ Առջի դէպքերէն անոնք, որ լեզուն խղդելու փափաքն ունէին, ատարականներու յաւաջ գալով՝ դարմանալու բան մը չէին կրնար ըլլալ։ իսկ երբէ լեզուին մէջ փոփոխութիւն յաւաջ բերելու համար էին, ընդհանրը թէպէտ շատ անգամ շնտակ մտածութիւնէն չէին ըներ, սակայն դոնեայ միտքի ու նպատակ մ՚ունէին՝ իրենց ըմբռնման համեմատ՝ լեզուն մշակելու, բացատրութիւնները ճշդելու, նոր գաղափարներ տարած ելլու։ Բայց այն վերջին յաջորդած լեզուի մոռացութիւնն ու անտեսութիւնը նոյն իսկ ազգայիներէն եւ անանկներէն կատարեալ, որոնց այսպիսի բանի մը հոգ տանելը ընտանի պարտք էր։ եւ եթէ միայն այսպէս մնար ու մէկ կողմանէ

[1] Թէ ազգային լեզուն ազգային յաւաջադիմութեան ամենէն մեծն է եւ թէ անամ միայն կրնայ մեր ազգին ալ ազգային ուսումնոյ մէջ յաւաջադիմ ըլլալ, բուսական խոսուած է Ի՞ոթոպ լրագրին 1849 տարուոյն 17, 18, 20, 22 թուոց Ազգային Հարուածներուն մէջ։

[2] Ամիսամ Ի. Բաղրատունի վիպերգոյ գաղափարն վերջերը պիտակեալ խառարով Ն. Ի. Ֆարատարին մեհանեն ֆատարութիւններ ընդարձ՝ անկիր մեծ պատիներ տուաւ եւ Ալբերկանի լրագրի երկրին վրայ մարդասան գրուեցաւ։ Հոն յարատարեն գիրեալ Հայրապետիներ գրաւ, որոնց անունամ մնալին՝ իրենց լեզուն մոռցեր էին։ Ամիսամ տարոյ ասկն գիրատարդ դարդ, յաւանական լեզուով տուաւ, եւ իրենց հայրերէն լեզուն քիչ ժամանակի մէջ նորեն տարեցաւ։ Սկիզբն, Գլ. Ի։ Ի. Ֆարի պատմագիրներու կ՚երեւայ թէ տարիկայ իրեն գրագրեր են։

[3] Ալար վրայ ընդարձակ խոսուած է լրագրիս 1849 տարուոյն 1, 3 եւ 8 թուոց ազգային հարուածներուն մէջ։

գարնան մը չորրար, լեզուն վերջապէս ազգային մարդէն ու լեզուին կենար բարդուիլն ընդլլ, որ դիւ ըսա մասին էր եւ է։ Կրնանք ըսել թէ շատ բան մը չէր մնացած որ հայերէն լեզուն ալ խեղճ սարեբէն, քաղդէարէն ու եգիպտերէն (Խաղոթերէն) լեզուներուն մէջ սեպուէր, որոնք ժողովրդեան բերանէն ու մարդէն բարդուիլն վերցած են ու միայն քանի մը կրօնական գրքերու եւ եկեղեցականներու ապաւինած։ Եւ իրաք ալ ազգին հոմեմատութեամբ ոչչափ քիչ լրս. վրայ անկոփուած էր հայերէն լեզուն։ Զարմանալի ազէկ ու հիմնովին հայերէն գիտցող կամ խոսող մը մնասով կը ցուցուէր։ Դաեւ մինչեւ հիմակ ալ, ոչչափ հաղուագիւտ է հայերէն լեզուի վարպետ մը, որ պահանջեալ կատարելութիւններն ունենայ։

Ազգային լեզուին արհամարհուելուն պատճառները քննելու որ ելլանք, ցաւելի բայց միանգամայն զարմանալի ու ցուարձալի մոռացութեան եւ հանդամանց տեսարան մը կը բացուի։ Շատերը միայն եկեղեցականներու վերաբերեալ բան կը հասանէին ազգային լեզուն դիտնալը։ Հատարակ քարոզիչ կամ աղուեսատուրը փոյթ չունէին ազգային լեզուն սորվելու, վասն զի իրենց բարդուիլն անշահաբեր բան մը կ՚ներեւար։ Իսկ անանք, որ իրենց գիտնալ ուսնուցիչ կը հասնուէին, եւ այնպէս կը կարծէին թէ իրենց լեզուն մեծ բարդուիլեան մէն է հասեր ու իրենց ականջը փափուիլեան ու քնքշութեան երբուիլեան վարժեր, հայերէն լեզուն կ՚արհամարհէին իբրեւ թէ անիկայ իրենց հոմեմատութեամբ շատ ստորին ու կոշտ ըլլոյ եւ դէշ հնչումներ ունենայ։ Եւ էին ասանկները ասանկներն լեզուի մէջ յաւաչագէմ ու քաղաքաշէտ ըլլային ու միանգամայն կարենային քիչ մ՚ալ իսաքիրէն, յուսարէն կամ գաղղերէն ջարբել, այլ ան ատեն թէ իրենց բարդութեան վրայ ունեցած արհամարհութիւնը չափազանց էր։ Ոմանք ալ կ՚ըսէին թէ հայերէն լեզուն անոյշ է ու ամէն բան չիկրնար բացատրել, ամէն կերպ գիտութիւն, պատմութիւն ու բանաստեղծութեան դիրքեր չունի, ուստի եւ զանիկայ իբրեւ անկատար լեզու կ՚անարդէին։ Կային նաեւ անանկ մարդիկ, որ ազգային լեզուն քաջ ու խոսուն ասրվիլը հարկաւոր չէին տեսներ, մանաւանդ թէ վատնդաւոր ալ կը կարծէին։ Եւ այսպէս օրշաւ քննենք, այնչափ հիանալի կարծիքներ երեւան կ՚ելլէին։ Թէպէտեւ իմաստուն մարդիկներուն ալ հիւքեան յայտնի է թէ ինչպէս անհիմն ու անհաճ են աս սեռութիւնները, ուստի հարկ է որ ամէն մէկուն լուծումը տանք թէ ինչպէս յուսարարելու եւ թէ պարպամիներն ասանկ վնասակար ըմբռնումներէն պրուշանելու համար։

(Պիտի շարունակուի)

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Ռուսաստանի ոսկոյ հարցումը։

Ա ԳԵՏՆԱՑԻ ԼՐՈՒՆԸ ՊՐ. Դեկտեմբերին՝ Ռուսիայի բերքերուն վրայ գրած գրքին առնելով՝ հետեւեալ հատուածը կը դնէ։

Ուրալի եւ արեւելեան Սիբերիայի ոսկերահանքերը 12—15 տարիէ ի վեր մեծ ծանրակշռութիւն եւ արժանաւոր հոչակաւորութիւն մը ստացան։ Արեւելեան Սիբերիայի ոսկեհանքը Ուրալի ոսկեհանքէն շատ աւելի հարուստ է, եթէ տարածութեամբն եւ թէ երեսներուն առատութեանը կողմանէ։ Հիմայ Ուրալի լեռներէն եկած ոսկոյն չափը արեւելեան Սիբերիայէն հետ 1 առ 6 համեմատութեամբ է։

Ի՞նչու հիմայ Ուրալ լեռանց վրայ եղած պնուութիւնները՝ երեսապէս կը հասատանեն որ ամենէն առատ ոսկեհանքերն ան լերանց շրջանակներուն արեւելեան կողմերը կը գտնուին։ Դայն տեղուանքը ջրերուն բաշխելովը կազմուած երկիրներուն մեծերացը մէջ այնպիսի մեծութեամբ ոսկոյ քնուարներ (փոշիներ) կը գտնուին որոնց նման ուրիշ տեղ գտնուած չէ։ Պետերբուրգի կայսերական բանակարարութեան հանդարտանը 1842ին Զլատուստի բաժնին մէջ Ուրալի մէկ ոսկեհանքը գարմանալի դարուութեամբ գտնուած ոսկոյ քնուար մը կը պահուի, որն որ 87 ռուսիական ֆունտ* եւ 92 ղոլոնիէ կամ 36 փէլէրամ կը հաշուէ։ Արեւելեան Սիբերիայի ոսկեհանքերը գտնուած ոսկոյ ամենէն մեծ կարգը 24 ռուսիական ֆունտ կամ գրեթէ 10 փէլէրամ կու գայ։ Բայց ամենէն առատ վատառակ ոսկեխառն աւազները լուսարով կ՚ունեցուին։ Եւ ոսկոյ փոշիով խառն աւազներուն տարածութեան ընդարձակութիւնը գեւ լատ մասին միայն ծանսի է, եւ երբեմարով նորանոր շրջանիր ու մեծերներ երեւան կ՚ելլեն։ Թիրատ-սայի (արեւելեան Սիբերիա) ոսկիբեր ուսոյը հոմանին գրուեցեան համեմատ՝ 7 աշխարհագրական մղոն ընդարձակութեան մէջ 100 կանդան ընդարձակութեամբ կը գտնուի։ Ան առարկին բերած ոսկոյ չափն ըստ մեծերաց առատութեան, գաղջ ըստ մասին նաեւ լուսանորդն կերպին կամ հոգայարութեան համեմատ՝ այլեւայլ է։ Ուսումնասիրողներ կան որոնք 100 պուդ աւազին 7, 8 մինչեւ նաեւ 11 ղոլոնիէ ոսկի կու տան, այս ինքն իրան նիւթին 1/34900 մասը։ Հոգիման իր արեւելեան Սիբերիայի ոսկի լուսանորդ կողմերն ըստ ճամբորդութեան տարբերութեան մէջ՝ տեղի յաջողագոյն դէպքեր կ՚պատմէ։ Օրինակի աղագաւ անդամ մը Ուխատի (Բարաւային Ուրալ) քարերը ոսկի լուսանորդ տեղը աւազակոյտ մը գտնուելը է, որն որ 3 պուդ աւազին 1 ֆունտ եւ 1 ղոլոնիէ, այս ինքն չորսուած անոր արդ նիւթին 1/119 մասը տուեր է։ Օքինոյեան մնա ոսկի լուսանորդ տեղը 1842ին շատ փոքր մէկ մը գտնուեցաւ. (1/2° մնտնաչափ միայն) որն որ 10 ֆունտ աւազին 2½ ֆունտ ոսկի տուաւ, կամ խառնիւթին 100ին 25 մասը։ Բայց պետերբուրգի դէպքերը միայն ցուցուցաւ պատահած բարդութիւններ եւ ինչ հակառակ մեծերներ կան որոնք 100 պուդաւ գին 1/2 ղոլոնիէ ոսկի կը բերեն, եւ երբեմն ալ քիչ ալ։ Ամենափոքր մեծերներն ու տեղերը ուսկիցն ղոլոնիէն աւելի ոսկի չեն ելլեր՝ միայն երբեմն փոքր կ՚գտնեն։ Շատ անգամ ալ նոյնպիսի տեղերուն պիսի ժամանակաց համար կը իմացուն կը պարտնի որոնց մէջ առատ ու հարուստ մեծերներն ալ ընդունած ըլլան։ Բայց Ուրալի բովերը տեղերուն ի բարեկերած ուսոյի նիստերու եւ խոշորներու մէջ կատարելագործուած մեքենաներով՝ 100 պուդի 1/2 ղոլոնիէ բերող տեղերն ալ բաւական շատ կը բանեցուին։

Հատարակ եւ իբրեւ շահաւոր կը սեպուին ոսկիներանք՝ ուսկից 100 պուդին 2 մինչեւ 3 ղոլոնիէ ոսկի կ՚ելլէ։ Ասելի հարուստ խոշորներու մէջ տրուած 100 պուդին 5 կամ 6 ղոլոնիէ կու տան՝ ոսկիներանքին գործողութիւնը յաւաջ տանելուն համեմատութեամբ փատակը կը քիչնայ։ Հակառակ դէպքերը դուն ուրեք կը պատահին։

Ուրալ լեռանց ոսկեհանքերուն մէջ գործելու սկսիլ 1819ին եղած է, իսկ արեւելեան Սիբերիայի ոսկի բովերուն՝ 1829ին։ Եղած ոսկոյ գումարը մեկանց 18,900 փէլէրամ կը հասնիր։ Հարաւային Ամերիկայի մէջ նոյն ժամանակին ոսկոյն վատառակը երեւելի յաւելուած մը ընդունեցաւ. մանաւանդ թէ քանի մը տարի ալ նաւ, ինչու որ հարուստ մեծերաց հասանելիքը ոսկի հանելուն ծախքը սաստիկ աւելցաւ։ Ամերիկայի կայսերութեան մէջ Պատճառաստանի, Ամերիկայի Սալտուրիի ոսկեհանքերը 1844ին պաշտօնական վիճակագրութեան համեմատ 6881 ֆունտ = 192 փէլէրամ ոսկի տուին, եւ ամեն տարի նոյն չափը գրեթէ անփոփոխ կը մնայ։ Իսկ Գերմանիոյի մէջ եւ ուրիշ տեղուանք երբեմն երբեմն գտնուած ոսկոյ քանակութիւնն այնչափ քիչ է որ հաշուի չի գար։ Վերի հաշիւներուն նայելով՝ Եւրոպայի ու Ամերիկայի ոսկոյ բովերը մեկնուառնուելու ըլլան՝ միայն իրեն ամենէն գրեթէ մեծ մ՚աւելի ոսկի կը բերէ։

(Պատճառն ուրիշ անգամ։)

ԸՆԹԱՑԻԿ ԴՐԱՄԱԿՈՒՍՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՆԴՈՆ, ԹՈՒՐՍԻ 29

Լամպերտամ 100 ընտ ադրիկ թաւիր՝	—	արժ.	ֆիորին
Ամստերդամ 100 ընտ ադրիկ թաւիր՝	121½	»	» ½ »
Լիվորնոյ 300 Թոսկան. լիրա՝	122¼	»	» 2 »
Լոնտոն 1 փունտ ոսկերնի՝	12.28	»	» 2 »
Համբուրգ 100 մարկայ թաւիր՝	276	»	» 2 »
Մարսիլիա 300 ֆրանկ՝	147¾	»	» 2 »
Միլան 300 աւստրիական լիրա՝	126	»	» 2 »
Փարիզ 300 ֆրանկ՝	147¾	»	» 2 »
Վիրանդի աս Մայն 100 ֆիորին՝	123¾	»	» 31 »
Պոլիս (Մարտի 16) 367—370	փարայ	1	» »

* Ռուսական ֆունտը Տանիսատանի գրեթէ 127 արտոնին հաւասար է։ Մէկ ֆունտը Ռուսաստանի մէջ 96 ղոլոնիէ կը բաժնուի։ Իսկ 40 ֆունտը 1 պուդ կ՚ընեն։